

Adela Ptičar

IZVORI PJESMARICE U KATEKIZMU *KNIŽICA DUHOVNA* (1768.)

Pjesmarica čini najveći dio *Knižice duhovne* iz 1768., a utvrđuju joj se tri izvora: Mulihovo štokavsko djelo *Bogoljubne pisme* iz 1736., anonimna čakavska pjesmarica *Pisme duhovne* iz 1750. i Kanižličeva *Mala i svakomu potrebna bogoslovica* iz 1764. U radu se upozorava na sociolingvističko značenje takva redaktorova postupka u sastavljanju pjesmarice.

Bogatstvo stare hrvatske književnosti potvrđuju još uvijek dosad javnosti nepoznata djela. Među njima ima dosta takvih kojima se zna tek precizan ili manje precizan bibliografski podatak ali još nisu pronađena. Nedvojbeno je da se po knjižnicama nalaze i u bibliografijama nezabilježena djela. Katekizam koji je predmetom ovoga rada gotovo je posve nepoznato djelo; u Kukuljevićevoj se bibliografiji (1868.) donosi drugi naslov¹, ali je ista godina, mjesto izdanja i broj stranica, pa se očito ne radi o kakvu drugom tekstu; vrlo ga kratko opisuje E. Hoško (1985.)². Iako to djelo s teološkoga gledišta nije osobito zanimljivo, s jezičnoga već na prvi pogled izaziva pozornost zbog prisutnosti raznih grafijskih sustava³ i jezične hibridnosti teksta.

Naslov je toga katekizma *KNIXICA/ DUHOVNA/ U CSETIRI DILI/ RAZDILYENA,/ U Koje pervomu se dade/ nacsin scititi; u drughomu kra/tak Nauk Karstyanski; u tretjomu/ Pifsme Bogolyubne; u csetvarto-/mu Proscstenja Mifsi-
onu udi-/lyena./ ZLOXENA/ iz mnogih. Knyxicah od ocih Mifsonarih Druxbe*

¹ *Knižica duhovna u 4 dili razdiljena. Složena po jednom Ježuvitu rečkoga kollegia za biskupiu Senjsku i Modrušku. U Ternavi tiskom Ježovitah. 1768. 12. str. 96.*

² "Poput požeških su isusovaca i isusovci u Rijeci opismenjavanje smatrali svojim zadatkom pa molitvenik *Knižica duhovna u četiri dili razdiljena ... složena ... od ocih misionarih Družbe Isusove Ri(je)čkoga kolegija* (Trnava, 1768.) donosi za potrebe senjske biskupije najprije "način za dobro štiti", a zatim kratak Kanizijev katekizam i nekoliko katehetskih pjesama "(str. 170).

³ O tome u radu A. Ptičar: *Katekizam Knížica duhovna iz 1768. godine (grafijske napomene)*, u tisku za *Filologiju* 23.

Ihsu/sove Ricsko-/ga Colleja, na sluxbu blixnyih Slavnih/ Biskupijh, ofsobito pa-ko Senyske/ i Modruscke./ U TERNAVI./ U PRITISKALNICI DRUXBE ISSUS-/SOVE GODISCSTE 1768. Taj nam dugi naslov daje mnogo važnih podataka, od kojih su najvažniji: 1. da je tekst namijenjen ponajprije senjsko-modruškom, dakle čakavskom području; 2. da nije izvoran, nego je nastao prema mnogim drugim tekstovima; 3. da se sastoji od četiri tematska dijela. Prvi je od tih dijelova, kako se već iz naslova vidi, vrlo kratka početnica s uputama za sricanje i čitanje (*Način za dobro štiti*), drugi je dijaloški kanizijevski katekizam (*Nauk krstjanski*), treći je dio zbirka nabožnih pjesama (*Pisme bogoljubne*), a četvrti su *Prošćenja Poslanju od Svet. Ocih Papih udiljena* i kratak molitvenik.

Podrobnije ćemo obraditi najveći, treći dio, koji od 96 stranica, koliko ima ta knjižica, obuhvaća 60. Pjesmarica je potpuno samostalna tematska cjelina, pa uzmemo li u obzir bogatu tradiciju crkvenih pjesmarica u Hrvata, držimo da je takav pristup metodološki opravdan, pogotovo stoga što su vrlo različiti izvori svakoga pojedinoga dijela i za svaki su pojedinačno potrebna vrlo opsežna istraživanja.

U pjesmarici se nalaze 24 pjesme; obilježene su rednim brojem (do XXIII., ali se pod brojem XI. nalaze dvije), poneke imaju i podnaslov ili nadnaslov koji govori u kakvoj se prigodi pjesma pjeva, ali te ćemo podatke stavljati u zagradu, a pjesme ćemo nabrojiti prema prvome stihu jer ih je tako lakše identificirati:

Sad nebeskih iz višina (PISMA I.)

O Marijo, majko mila (PISMA II.)

Bože oče stvoritelju (PISSMA III. / LITANIJE LAURETANSKE)

Pismu novu svi pivajmo (PISMA IV. / U kojoj mladići Isusa, a divojke Ma-riju na izminju, i zajedno fale)

Amo o grišnici (PISMA V. / Za pripovijdanje od pokore)

Sinko nastoj očistiti (PISMA VI. / Za pripovijdanje, od otvorene ispovidi)

Ja se kajem Bože mili (PISMA VII. / Za pripovijdanje od kajanja)

Prigodu ima svak bižati (PISMA VIII. / Za pripovijdanje od obećanja)

Velika je grih krivina (PISMA IX. / Za pripovijdanje od griha smrtnoga)

Ljudi umrli što činimo (PISMA X. / Za pripovijdanje od smrti)

Sudnji dan će ljudi doći (PISMA XI. / Za pripovijdanje od suda Božjega)

Na sud, na sud grišni ljudi (PISMA DRUGA / Za pripovijdanje od suda)

S promislenjem živim sada (PISMA XII. / Za pripovijdanje od pakla)

Ja virujem u te Bože (PISMA XIII. / Za pripovijdanje od trih kripostih bogoslovnih)

Zdrava, o vična diko od nebi (PISMA XIV. / Za Pripovijdanje od Blažene Divoice Marije)

O grišniče! ah Bog ima (PISMA XV. / Za pripovijdanje suprot putenomu grihu)

*Ah vi grišna moja oka (PISMA XVI. / Za pripovijdanje od ogovaranja i pro-
kljananja)*

*Isukrste! Ljubav tvoju (Za pripovijdanje tretjo od muke Isusove / PISMA
XVII.)*

Staše plačuć tužna Mati (ORATORIUM. PISMA XVII. / Od gospe žalosne)

Prosti moj Bože (PISMA XIX. / Dio od kajanja)

O ludi grišnici (PISMA XX. / Za pripovijdanje od oprošćenja neprijatelom)

*Zdravo sunce božanstveno (ZADNJI DAN od Sv. poslanja / PISMA XXI. /
Prije pripovijdanja od pričešćenja)*

Svi jezici hvale dajte (Poslije pripovijdanja / PISMA XXII.)

Dragi puče z Bogom budi (PISMA XXIII.)

Ono što je na naslovnoj stranici *Knjižice duhovne* rečeno općenito za cijelo djelo, tj. da je "složena iz mnogih knjižica", vrijedi i za pjesmaricu. Pronađena su tri izvora, ali to još nisu svi. Takvo je traganje posao s nesigurnim rezultatima, osobito za djela s višenarječnom osnovicom, jer su takve veze slabo istražene, ali držimo da će za prvu informaciju o tom djelu i prikaz općih jezičnih težnja u drugoj polovici 18. stoljeća to biti dovoljno. Dva su prijedloška također isusovačka djela, objavljena anonimno, ali im se znaju autori, tiskana su također u Trnavi; treće je anonimna kapucinska pjesmarica tiskana u Zagrebu:

1. (Juraj Mulih): *Bogoljubne/ PISME/ za/ probuditi u srcu grišnika/ LjUBAV BOŽJU/ I/ MARIJANSKU, ..., Štampane u Tyrnavi, po Leopoldu Berger. Lita 1736.*

2. *PISME/ DUHOVNE⁴/ IZ/ drugih knjižic skup-/spravljene, i nekoje, iz nova,/[s]⁵-ostalimi bogoljubnim mol-/litvami, priložene;/ izbuditi⁶ u srcu Grišnika lju-/bav Božju, i spoznanje samoga/ sebe, za prijatnom, osobito, vrimenu/ Svetoga/ MISIONA/ iliti/ poslanja apostolskoga, kojega/ mnogo-poštovani oci kapucini iz Kloštra karlovačkoga, s prio-/bilnum darežljivostjum Slavne Kućje/ Austrijsanske ugradjenoga, Po Lici, Korbavi/ uređjeni jesu poslovaťi, i posluju sada/ u vrime svetoga leta 1750. ...mpano⁷ vu Zagrebu po Ivana/ Weicza/ ostavlene udovice.*

⁴ Citira se cijeli naslov jer se ne nalazi nigdje u literaturi. I. Kukuljević u Bibliografiji, str. 129, ima tri slična naslova, od kojih su prva dva neprecizna, treći je vrlo sličan našem izvoru, ali malo mladi. To su: 1. *Pisme duhovne. U Mletcih pri S. Occhi 1765.* 2. *Pisme duhovne. U Bnech 1750. i 1752.* 3. *Pisme duhovne na ganutje grišnika, s kratkim naukom karstjanskim u vrimenu sv. missiona kojega oti kapucini po Lici i Karbavi posluju. U Zagrebu kod A. Jandera 1770.* Međutim, u zagrebačkim se knjižnicama nije našlo ni jedno od ta tri izdanja, niti kakvo slično koje je izdano u nekoj od tih godina.

⁵ Početak se ne vidi zbog uveza.

⁶ Kao u prošloj bilješci; vjerojatno nedostaje za (kao što stoji i u Mulihovu naslovu).

⁷ Kao u prošloj bilješci.

3. (Antun Kanižlić): *Mala i svakomu potrebnaj BOGOSLOVICA./ To jest NAUK KRSTJANSKI/ U tri skule razdiljen,/ S običajnama molitvami./ Pisma-mi,/ Za đicu, koja iđu u skulu/ od nauka krstjanskoga./ Pritiskanje treće.*⁸ / Pritis-kana u Trnavi 1764.

Već sama činjenica da je prvome navedenom djelu autor kajkavac, drugome štokavac, a da je treći izvor bio namijenjen čakavskom području (a tiskan u Zagrebu), izaziva našu pozornost. Muliš je kajkavski pisac koji je pisao na sva tri naša narječja, a *Pisme bogoljubne* nisu njegovo jedino štokavsko djelo; među njegove ključne katekizme pripadaju i štokavska *Pisanica duhovna* iz 1734. i *Duhovna pisanica* iz 1754. (zadnje njegovo djelo). Njegova štokavska djela gotovo da i nisu jezično proučavana, nego se samo spominju uz kajkavska, pa bi bilo vrlo zanimljivo utvrditi njihov odnos. Tako I. Fuček 1994., str. 27, nalazi da je kajkavski misijski priručnik *Duhovne pesme, koje se popevaju vu vremenu poslanja apostolskoga* iz 1780.⁹ "najbližnji *Bogolyubnim Pjesmama*, gotovo prijevod toga štokavskog priručnika na kajkavski". Pri tome treba uzeti u obzir i Mulišove veze s Kanižlićem. Zna se da su se oni poznavali: zajedno su neko vrijeme radili u isusovačkim gimnazijama u Zagrebu i Požegi, ali ih je osim pedagoške djelatnosti povezivala i pripadnost istom crkvenom redu i vrlo aktivan književni rad. Već je F. Fancev 1922. pretpostavio da su možda neke pjesme u Mulišovim pjesmaricama Kanižlićeve.¹⁰ S druge pak strane, u Kanižlićevoj *Maloj i svakomu potrebnaj bogoslovici*, kao što ćemo dalje u članku još vidjeti, ima pjesama koje su neprijeporno povezane s Mulišovom pjesmaricom. Čak i naslov zbirke pjesama u *Maloj bogoslovici* asocira na Muliša: "DIO TRECHI/ Od Pifamah Bogolyubnih." M. Belić 1982. pokazuje kako neke aluzije u Kanižlićevoj *Svetoj Rožaliji* upućuju na Mulišov utjecaj u njegovu duhovnom životu i radu. Gotovo je nevjerojatno da se Muliš nije dobro služio štokavicom, kada je velik dio njegova misijskoga djelovanja bio upravo u štokavskim krajevima, ali koliki je bio utjecaj Kanižlićev na njegova štokavska djela, i da li ga je uopće pouzdano bilo, pri današnjem je stanju poznavanja te problematike teško reći. To bi se najjednostavnije moglo utvrditi na osnovi leksikološke analize, ali na žalost ta dva djela nisu bila izvori za *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*, pa je za takvu analizu potreban iscrpan ispis. Treba također imati na umu da Mulišova pjesmarica pada u vrijeme početaka književnoga rada u Slavoniji, pa je sama ta činjenica svrstava u red onih djela koja su utjecala na stvaranje suvremenoga hrvatskoga standarda. To je svojevrsan kuriozitet: pisac kajkavac piše štokavicom za štokavce.

⁸ Prva dva izdanja do sada nisu pronađena.

⁹ To je drugo izdanje; prvo iz 1740. nije sačuvano.

¹⁰ "Kako će 'Bogoljubne pisme' Jurja Muliša (Trnava 1736.) valjda sadržavati i pjesama, kojih Muliš nije spjevao, tako nije možda ni nevjerojatno, da će i koja Kanižlićeva pjesma biti ušla već u ovaj zbornik" (str. 370).

Uz povijest crkvene hrvatske pjesme veže se i problem pučke pjesme uopće. Zna se da postoji ovisnost novijih pjesmarica o starijima, pa se tako neke pjesme nalaze u gotovo svim kantualima. Mnogi su odnosi postali jasniji nakon izdavanja rukopisnoga *Pavlinskoga zbornika* iz 17. stoljeća, za koji je utvrđeno da "nije bio djelo jednoga autora ni skupine autora koji bi ga istodobno pisali i napisali, nego je vjerojatno prepisan iz nekih starijih pavlinskih lektionara i pjesmarica ... koji nisu do nas dopri"¹¹. U komentaru *Pavlinskoga zbornika* K. Kos je prikazala prisutnost pojedinih pjesama i napjeva *Pavlinske pjesmarice* u poznatoj pjesmarici *Cithari octochordi*¹². Neke se od tih pjesama nalaze i u pjesmarici koja je tema ovoga rada. Tako se i za Muliha možemo pitati koliko je pisac, a koliko sakupljač, jer u predgovoru *Pismama bogoljubnim* to sam kaže: "Polyublyeni u Ifufu Pivaocse, i Sctiocse! Pisme ove nikoje u Vrime od S. Poslanya Apofc. profcasto lito pivane i Kaptolu, Velikoj, Pofegi, Kutyevi, u Pecsuhu, i u drugih miftah velle ugodne Bogolyubnim, i Pokornim duscam jesu bile, da nye imati, i pripisati mloge xelyahu. Zato one bolye naredyene i druge nove sloxene, fada na fvitlo idu, da moxe svaki lafno zadobiti."

Usporednim prikazom nekoliko pjesama u *Knjižici duhovnoj* (u lijevom stupcu) i pjesama u izvorima (u desnom stupcu) pokušat ćemo uočiti kakvoga su tipa razlike¹³ među njima, odnosno što je redaktor (ili redaktori) mijenjao. Citiraju su samo oni stihovi u primjerima iz izvora koji su u *Knjižici duhovnoj* drukčiji. Zanimaruje se razlika između *s* i *ſ*, ako je jedina, jer to nisu različiti grafemi, nego se radi o morfološkim inačicama (naravno na grafijskoj razini).

PISSMA I.

1. Sad nebeskih iz viscina,
S-tvum Kripostum k-nam doleti,
Koj od Otca i od Sina
Bog izhodisc Dusce Sveti.

*Puk. Budi falyeno, po sve vrime,
Ifsufsa i Marie slavno ime.*

2. Ti kojisi radoft prava,
I vefselje raiskih dvora,
Svitlost, Ures, Csast i slava,
Nebba, zemlye, i sveg' stvora. *Budi &c.*

3. Iz pameti sada nasce
Sve iftiraj i odreni,

Pisme duhovne (1750.)

- Sad nebeszkih iz viscina,
S-tvom kripostjum k-nam doletti,
Koj od Otcza y od Szina
Bogh izhodisc Dusce Sveti.

*Buddi hvalyeno, po sve vrime,
Ifsufsa i Marie slavno imme.*

- Ti kojisi radoft prava,
isto
Svitlost, Ures, ciast i slava,
Nebba zemlye i ſzva stvora. *Buddi &c.*

- isto
isto

¹¹ A. Šojat, str. 334.

¹² Tri su izdanja: 1701., 1723. i 1757.

¹³ Tiskane su masnim slovima.

<p>Csimgod nami naštojasce
Nauditi Duh pakleni. <i>Budi &c.</i></p> <p>4. Ter da svaki Boga slavi,
Ucsin svojoj po millofti, isto
I da prime nauk pravi, isto
Za xiviti u svetosti. <i>Budi falyeno &c.</i></p> | <p>Čiimgod nami naštojasce
Nauditi Duh pakleni. <i>Buddi &c.</i>
isto</p> <p>Za xiviti u svetosti. <i>Buddi &c.</i></p> |
|--|--|

Prijedložak iz *Pisama duhovnih* ima jednu kiticu više (između treće i četvrte). Vidljivo je da su promjene uglavnom grafijske naravi. Jezična je promjena samo u drugom stihu prve kitice, kada redaktor izvorno *s-tvum kripostjum* mijenja u *s-tvum kripostum*, vjerojatno prema svojem lokalnom govoru, kao i zamjena danas standardne suglasničke skupine **hv** dijalektalnim **f** u pripjevu (*hvaljena > faljena*), koja pojava ima tako širok areal da se po njoj ne može ništa zaključiti o dijalektnoj pripadnosti.¹⁴

PISSMA II.

1. O Mario Maiko milla
Maiko millofserdnosti;
Koja nisi ukratila,
Nikad dara milofti,
Smilujse, **varhu** mene
O Mario profsim tebe.
2. K tebi cvili dusca moja,
Jer ucsinih **smartni** grih,
I uzdisce **prez** pokoja,
Utisciju Maiko ti, *Smiluisse &c.*
3. O nesricsno **ono** Vrime,
Kome **s** Bogom raztavih.
Ah za tvoje Maiko ime
Sadme ti neoftavi, *Smiluisse &c.*
4. Sctome boli **sardce**, to je,
jerbo griscna sirota,
Vidim tescke grihe moje,

J. Mulih (1736.)

- O Mario Majko milla,
Majko millofserdnosti;
Koja nisi ukratilla,
isto
Smilujse, **verhu** mene,
isto
isto
- Jer ucsinih **smertni** grih,
I uzdisce **brez** pokoja,
Utisciju Majko ti, *Smiluisse &c.*
- O nesricsno **ovo** Vrime,
Kome **z** Bogom raztavih.
isto
isto.
Sctome boli **serdce**, to je,
isto
isto

¹⁴ Dijalektna pripadnost teško se može utvrditi i po instrumentalu singulara, jer zbog obilja imeničkih alomorfa (sustavnih i hibridnih (-i, -jom, -ju, -jum, -om/-em, -on, -ov, -u, -um, -un), osobito za i-deklinaciju, u svim trima dijalektima, on nema razlikovno značenje. Ipak je instrumentalni tip kojemu pripada navedeni primjer (*s tvum kripostum*, ali i *duhovnum smartum 12, skrušenum spovedum 17*), dakle s morfemom -um (tj. -un) u I. sg. i-deklinacije, potvrđen samo na čakavskom području, usp. Lukežić 1990., str. 115. (bez primjera); Miletić 1895. str. 123 (*kostum, jakostum, mastun*).

A nijednih dobrotah, <i>Smiluisse &c.</i>	isto
5. Ah Kajemse z- sard ca moga,	Ah Kajemse z- serd ca moga,
I uzdiscem prituxno,	isto
Jer uvridih draga Boga,	isto
Dobro moje, ja ruxno, <i>Smiluisse &c.</i>	isto
6. I jer Boga lyubim sada,	isto
I vazdacsu lyubiti,	isto
Griscit necsu vecs nikada,	isto
Prie volyim umriti, <i>Smiluisse &c.</i>	isto
7. Csistocsuse spoviditi,	isto
I prigode bixati,	isto
Pokorucusu ucsiniti,	isto
Poxelenja zderxati <i>Smiluisse &c</i>	isto
8. A Bogdame pomiluje	isto
Dami grihe oprofiti	isto
Svoju milloft da daruje,	isto
Moli Majko millofti, <i>Smiluisse &c.</i>	isto
9. Navlastito kada pojti ,	Navlastito kada pojtyi ,
Bude z svita ovoga,	Bude z-svita ovoga,
I na tescki razlog dojti ,	I na tescki razlog dojtyi ,
Boga Suca strascnoga, <i>Smiluisse &c.</i>	Boga Sudca strascnoga, <i>Smiluisse</i>
10. Onda, onda Maiko draga,	isto
Na me metni ti ocsi,	isto
Onda brani meodvr aga,	Onda brani me od vr aga,
Daj mi jakoft pomocsi, <i>Smiluisse &c.</i>	isto
11. Dami Ijsufs moj propeti,	isto
Na smert dase pripravit,	isto
Sakramente sve uzeti,	isto
Ah nemojme oftavit, <i>Smiluisse &c.</i>	isto
12. U Ijsufsa da otvorim,	isto
I Marie imenu,	isto
Prie ufta neg zatvorim,	isto
Na straxnyemu vrimenu, <i>Smiluisse &c.</i>	isto
13. Ah za sinka tvoga muke	isto
Sve scto profsim udili,	Sve scto proffim udilli,
I u tvoje primi ruke,	isto
Duscu Kadse razdili, <i>Smiluisse &c.</i>	Duscu Kadse razdilli, <i>Smiluisse &c.</i>
14. O Mario ti svakoga,	isto
I moja pomocsnico,	isto

Gorke suze sardca moga,		Gorke suze serdca moga,
Primi sladka Divico,	<i>Smiluisse &c.</i>	isto
15. Slava Otcu, Slava Sinu,		isto
Slava duhu Svetomu,		isto
Kako bisce na pocsetku ,		Kako bisce na pocselu ,
Tako sada i vazda,	<i>Smiluisse &c.</i>	isto
—		Slavno budi Ime Issus,
—		Slavno ime Maria.

Jedna posve druga verzija te pjesme nalazi se i u *Pismama duhovnim*¹⁵, a prva su joj dva stiha *O Marie Majko milla, / Punna Boxje miloszi*, a ima je i Kanižlić¹⁶; ista su samo četiri prva stiha, ostalo je prepjev, vjerojatno Mulihove verzije.

PISSMA III.

Kanižlić

LITANIE LAURETANSKE

1. Boxe Otcse stvoritelyu,		isto
Sinu Boxe spašitelyu,		isto
Dusco viscnye lyubavi.		isto
Trojstvo jedne naravi.		isto
<i>Puk.</i> Svako od nas zlo odvratl,		isto
Budi vazda nasca Mati,		isto
Mario, moli za nafs,		Mario! moli za nafs,
Sada i na smartni csafs.		isto
2. O Mario zvizdo mora,		isto
O Gospojo raiskog dvora,		isto
Sveta Bogorodice,		isto
Sviuh naj odvitnice. <i>Svako od nafs &c.</i>		isto
3. Divo Divah sviuh slava,		isto
Ijsukarsta mati prava,		isto
Mati Boxje millofti,		isto
Po svog sinka vridnosti, <i>Svako od &c.</i>		isto
4. Majko ti pribiftra sama.		isto
I Pricsiſta Kchi Adama,		isto
Jer kad Majkom poſtade,		isto
Majka Diva oſtade. <i>Svako od &c.</i>		isto

¹⁵ Str. 10-15.

¹⁶ *Mala...bogoslolica*, str. 240-241.

5. Majko ti neosquarnyena,
Divicsanskom, sver ¹⁷ svih Xenah,
Cvitom ti nakincsena ,
Majko nepotlacsena, <i>Svako od &c.</i>	isto
Divicsanskom, sverh svih Xenah,
Cvitom ti nakichena ,
isto
6. kao u izvoru	
7. Majko csudna jer istoga,
Jefsi Mati Boga tvoga,
Tebe Majkom Stvoritely,
Majkom nazvah Spasitely, <i>Svako od &c.</i>	isto
Jefsi Mati Otca svoga,
isto
isto
8. Divo, Koja u svakomu,
Primudrasi dillu tvomu,
Svi te sctuju pivaju,
Fale pripovidaju. <i>Svako od &c.</i>	isto
isto
isto
isto
9. Divo csudno ti mogucha,
Jer kod Sinka svemogucha,
Millostiva na pomoch
Virna jesi vazda doich . <i>Svako od &c.</i>	Divo! csudno ti mogucha,
isto
isto
Virna jesi vazda doch .
10. Tebe pravde oglyedalo
—	Tebe pravde ogledalo,
13. Ti Davidov Toran jaki
—
Turne ti bilokoftni,
Proti Diavlu Kripoftni;
— | isto

Torne ti bilokoftni,
Proti Djavlu Kripoftni; |
| 14. —
Jer tko u Raj xeli doich ,
S tvom pomochu ima proich . | Jer tko u Raj xeli doch ,
Stvom pomochju ima proch . |
| 15. —
Sunce, i scnyim sricsan dan. | Sunce, i scnyin srichan dan. |
| 16. —
Tvoj je poglyed radoftni, | Tvoj je pogled radoftni, |
| 17. Pomocsnice ti Karftyanah , | Pomocsnice ti Karftyanski , ¹⁸ |

¹⁷ Vjerojatno tiskarska greška.

¹⁸ Prve su dvije pjesme citirane u cijelosti, kako bi se vidjelo koliko prosječno ima preinaka, a u dijelu treće, jer je vrlo duga, samo oni stihovi koji se razlikuju od izvornika.

Slično je *PISSMA IV.* preuzeta iz Kanižlića¹⁹ (Mulih i *Pisme duhovne* je nemaju), *PISSMA V.* iz Muliha²⁰ (druge je dvije zbirke nemaju), a za *PISMU VI.* nisam našla prijedložak. *PISME VII., VIII. i IX.* nalaze se u *Pismama duhovnim*²¹. Iz svake je izbačeno po nekoliko kitica, a intervencije su uglavnom grafijske naravi (grafija je usklađena sa slavonskom, jedino su grafemi **ly** i **ny** za /lj/ i /nj/ prema kajkavskoj). Mulih je izvor *PISSMAMA X. i XI.*²², samo što su njegove pjesme dulje; obje pjesme ima i Kanižlić²³, ali su u prvoj neke kitice iste, a neke prepjevane, a druga se više razlikuje. *PISMA XII.* ne nalazi se u izvorima. *PISSMA XIII.* prva je trećina iste pjesme u *Pismama duhovnim*²⁴, a grafija je preuređena kao i u ostalim pjesmama iz te zbirke. *PISMA XIV., XVI., XIX. i XX.* nisu u izvorima, a *PISMA XV.* uzeta je iz Kanižlića²⁵, samo bez zadnje kitice, iako jednu drugu verziju iste pjesme ima i Mulih²⁶. Kanižličeva²⁷ je vjerojatno i *PISMA XVII.*, ali u njoj je malo više promjena nego u drugim pjesmama, dok je *PISSMA XVIII.* posve ista kao u Kanižlića²⁸ (samo je jednom Kanižličev prijedlog brez promijenjen u *prez*). *PISMA XXI.* skraćena je Muliheva pjesma, a *PISMU XXII. i XXIII.* imaju i Mulih i Kanižlić.

Distribucija pjesama po izvorima govori da je redaktor uzimao pjesme iz *Pismama duhovnih* samo onda kada tih istih pjesama nije bilo u Muliha ili Kanižlića, a iz te dvije zbirke pjesme su zastupljene podjednako.

Jezik pjesmarice u *Knižici duhovnoj* u pravilu je onakav kakav je u izvorima. Ima nekih pojedinačnih zahvata, a samo je jedan sustavan: neutralizacija **l** i **lj** ispred prednjih vokala (**i**, **e**), pa je dosljedno: *privolyimo* 10, *privolyiti* 14, *oglyedalo* 23, 30, *volyim* 27, *glyeda* 32, *glyedajuch*, *oglyedajuch* 34, *glyedajte* 37, *doklye*, *proklyete* 47, *glyiste*, *nyizda* 45, *proklyetoga*, *proklyinajuch* 51, *zaklyetvu*, *zaklyeo* 76. To je osobina čakavskih govora (i nekih kajkavskih i štokavskih), ali je zanimljivo da priređivač teksta uzima upravo tu osobinu kao najtipičniju a ostavlja sve ostale štokavske. Tako je npr. genitiv množine kao u suvremenom jeziku: *svih sinovah*, *svih maikah* 32, *tvojih krivaca*²⁹ 44, *mного putaa* 59, *ocsito-*

¹⁹ Str. 231-233.

²⁰ Str. 18.

²¹ Str. 26, 22 i 66-67.

²² Str. 72 i 79.

²³ Str. 255-257 i 258-261.

²⁴ Str. 15-20.

²⁵ Str. 261-262.

²⁶ Str. 10.

²⁷ Str. 224.

²⁸ Str. 243-245; to je poznata popijevka *Stabat mater dolorosa* (uz blagdan Sedam Marijinih žalosti), a nalazi se i u poznatim kajkavskim zbirkama nabožnih pjesama *Pavlinskoj pjesmarici* (1664.) i *Cithari Octochordi* (u sva tri izdanja, 1701., 1723. i 1757.).

²⁹ Slovo **h** i udvojeni samoglasnici grafijski su znak za dužinu.

vanje narodaa 68, ali se na istoj stranici uz cijeli niz takvih genitiva našao se i jedan bez nastavka: zdravje nemochnikaa, utocsische griscnikaa, kralyico patriarakaa, prorokaa, apusctolaa, mucsenikaa, ispovidnikaa, **divic** 23³⁰. Drugi pojedinačni slučajevi nalaze se u dijelovima za koje nije utvrđen izvor, npr. od svih grihov 38, svih grisnikov 87, deset hilyad godin 84, a samo dva retka dalje *toliko csetrdesetnicaa* 85. Nekoliko primjera u kojima **l** na kraju sloga ne prelazi u **o** (*misal*, *posal* 49, *xivil* 69) preuzeto je također iz neutvrđena izvora, samo je *vesel* 43 iz Muliha (koji inače ima **o** na kraju sloga). I slučajevi zamjeničkoga sažimanja samo su u pjesmama preuzetim iz *Pisama duhovnih* ili nepoznatih izvora: *tvu* 39, *tva*, *kegod* 40, *kigod* 41, 56, *ki* 42, 48, *ku* 50. Dva slučaja upitne zamjenice *kadi* 7 nalaze se u čistom štokavskom dijelu. Primjer *s-tvum kripostum* preuzet je iz *Pisama duhovnih*, dakle čakavskoga teksta, ali neki drugi kao *svakumu* 16, *virnum i skruscenum ispovidum* 17 u posve štokavskom okruženju mogu biti čakavizmi, ali i kajkavizmi. Naime, vrlo velik broj zamjena fonema **ć** fonemom **č** u nekim pjesmama, čak i tamo gdje je u izvoru ispravno (npr. *vecs* 40, *griscecsi* 42) pokazuje da je redaktor ili jedan od redaktora mogao biti kajkavac. Tome u prilog govori i nekoliko primjera za depalatalizaciju: *knixica*, ali i *knyixica* na naslovnoj stranici, *xivilenje* 4, *nadahnenja* 9, *temelito* 18, 19, *nepriatele*, *priatele* 70, zatim status skupine **-jt-** u primjerima *doich*, *proich* 29, 30, a koji su u Kanižličevu izvoru bili *doch*, *proch*. U istoj Kanižličevoj pjesmi zamijenjena su tri retka koja govore o austrijskoj carskoj kući i kraljici nepolitičkim stihovima, u kojima je vokativ jednak nominativu: *Kralyica ti svih Anjelah,* / *Ti nasca odvitnica,* / *Svega svita Kralyica* 39, iako se u prvom stihu te kitice nalazi iz Kanižlića preuzet standardni vokativ *Pomocsnice ti Karstyanah*. Međutim, upitna je zamjenica *što* u čitavoj *Knjižici duhovnoj* potvrđena samo u štokavskom liku.

Svi su ti primjeri sporadični, najčešće i pojedinačni. Prije bi se reklo da su oni možda rezultat jednoga drukčijeg odnosa prema međudijalektnom miješanju, nego nedovoljnoga poznavanja jezičnoga sustava. Nekada to piscima nije previše smetalo: Kašićeva se gramatika zasniva pretežito na čakavskom narječju, ali ima mnogo štokavskih elemenata, Mikaljin rječnik obuhvaća također oba ta narječja a Vitezovićev sva tri. Tradicija je to vrlo stara, još od hrvatskih glagoljaša, a imala je predstavnike u sva tri hrvatska književna idioma, posebno u ozaljskom krugu (spomenimo I. Belostenca), a prisutna je i u mnogih slavonskih pisaca. Potvrđuje takav odabir i J. Muliha, pa bi bilo vrlo zanimljivo istražiti takve pojave i u njegovim kajkavskima i osobito u štokavskim djelima, kojih ima,

³⁰ Primjer je litanija iz uvodnoga dijela *Pisama bogoljubnih*, a kako su litanije molitve uz marijanske pobožnosti, donose se i u pjesmaricama. Ta je litanija preuzeta iz Muliha (str. 54-55), a on na tome mjestu ima *divicaa*, ali je na str. 22 ostavljeno *divo divicaa* kao u originalu. U toj je molitvi zamijenjeno i Muliho *utocsijcte* čakavskim *utocsische*, kao i *angeoska* sa *Anjeoska* (ne *anjel-ska*), a također i svaki **č** (graf. **cs**) na mjestu **ć** (graf. **ch**), koje kajkavac Muliha ne razlikuje.

kako je utvrdio I. Fuček 1994., više nego što se znalo.³¹ Pa ako se za Muliha može tvrditi da objavljuje štokavska djela zbog misionarskih potreba, za *Knjižicu duhovnu* to se ne može reći: ona je namijenjena svećenicima i vjernicima na čakavskom području. Činjenica da se u tu pjesmaricu unose štokavske ikavske pjesme, premda se za prijedložak mogla uzeti i čakavska pjesmarica, može se objasniti samo sociolingvistički – prestižnim položajem koji štokavica ima u hrvatskoj književnosti u drugoj polovici 18. stoljeća. Pritom poneki hibridni primjer poput *koje neprocinyenum kervjum jessi odkupio* ili *Boxanstvom, Csiovicsanstvom, Duscum, Tilom i Karvjum svojum 17* ne opovrgava tu činjenicu jer nema bitnoga sustavnoga narušavanja fonološkoga i morfološkog sustava, pa čak ni leksika. Valja imati na umu da su pjesmarice priručnici široke opće namjene, općenito za puk i djecu, o čemu je redaktor morao voditi računa kada je polazio od pretpostavke da je štokavica prihvatljiva i za čakavske govornike. Iako je odabir štokavice neprijeporan, ne zazire se od međunarječnoga miješanja. Svijest o tronarječnoj osnovici hrvatskoga jezika, o tome da upravo ta tri narječja, a ne neka druga čine hrvatski jezik, postojala je vrlo rano u hrvatskih pisaca; ona je prisutna i u *Knjižici duhovnoj*. Tek tvrde jezične tendencije s kraja 19. stoljeća narušavaju takvo stanje, pa se svjesno povećavaju međunarječne razlike.

Knjižica duhovna višestruko je zanimljivo djelo. Njezina se hibridnost očituje i na književnostilskoj razini jer ima elemenata pučke popijevke,³² ali i probranih književnih stilova,³³ ali to je već tema nekoga drugog rada. S jezičnoga je stajališta to tipično djelo na kojemu se može pratiti razvitak i širenje hrvatskoga standarda.

³¹ Tako se npr. u popisu izvora u *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (sv. 96) navodi anonimno djelo *Pisanica duhovna krstjanskoga nauka... po jednomu misniku od Družbe Isusove... U Beču 1734.* s napomenom urednika rječnika: *Knjižica je pisana slavonskim narječjem*. Nedvojbeno je utvrđeno da je to Mulihev rad.

³² Kekez 1986. utvrđuje da je stih nabožnih pjesmarica podudaran onome u narodnoj pjesmi, a pronalazi i bugarštičke stileme u nekim pjesmama, npr. onima iz kruga plačeva Marijinih, kakva je npr. *Stase mati*, a koje se jedna verzija nalazi u *Knjižici duhovnoj* (*Stase plačuć tužna mati, PISMA XVIII.*).

³³ Ovi barokni stihovi (str. 55-56) literarne su reminiscencije na dubrovačku književnost:

Zdrava, o vična diko od nebi,
O kraljice rajskih dvora,
Nebeski se stan po tebi,
Duši otvora.
Zdrav uzročje svih dobara,
Zdrava majko svih blagosti,
Sprosi na nas dažde ozgara
Sve milosti.

—
Evin porod vapije iz ove
Doli od jada.

LITERATURA

1. Belić, Miljenko (1982): Tko je napisao "Obilato duhovno mliko"?, *Vrela i prinosi*, Zbornik za povijest isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima, br. 13, Zagreb, str. 154–163.
2. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, sv. 96, Zagreb, 1976.
3. Fancev, Franjo (1922): *Isusovci i slavonska knjiga XVIII. stoljeća*, Jugoslavenska knjiva, VI, Zagreb, str. 191 i 380.
4. Fuček, Ivan (1994): *Juraj Mulih – život i djelo*, Zagreb.
5. Hoško, Franjo Emanuel (1985): *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb.
6. Kukuljević, Ivan (1860): *Bibliografija hrvatska*, Zagreb.
7. Lukežić, Iva (1990): *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Rijeka.
8. Matić, Tomo (1940): *Pjesme Antuna Kanižlića, Antuna Ivanošića i Matije Petra Katančića*, Priredio za štampu i uvod napisao T. Matić, Stari pisci hrvatski, knj. XXVI, Zagreb.
9. Milčetić, Ivan (1895): Čakavština Kvarnerskih otoka, *Rad JAZU*, 121, Zagreb, str 92–132.
10. Kekez, Josip (1986): *Prožimanje usmene i pisane kajkavske književnosti starijih razdoblja*, Kaj (Usmena i pisana kajkavska književnost – prožimanja i odnosi), II/86, Zagreb
11. Matić, Tomo (1945): *Prosujetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knj. XLI, Zagreb.
12. *Pavlinski zbornik 1644*, II., Transkripcija i komentari, Pripremili za tisak i popratne studije napisali Koraljka Kos, Antun Šojat, Vladimir Zagorac, Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 71-II, Zagreb, 1991.
13. Šojat, Antun (1969): Kratki navuk jezičnice horvatske, *Kaj*, 12, Zagreb.
14. Šojat, Olga (1983): *Juraj Mulih (1694 – 1754) kao kajkavski pisac i kao kulturno- -prosvjetni radnik*, Kaj, V-VI/83, Zagreb.

Summary

THE ORIGINS OF THE SONGBOOK
IN THE CATECHISM *KNJIŽICA DUHOVNA* (1768.)

Three sources of the songbook have been found which forms the biggest part of the catechism *Knižica duhovna* (1768): Muliš's *Pisme duhovne* (1750.); the anonymous *Pisme duhovne* (1750) and Kanižlić's *Mala i svakomu potrebna bogoslovnica* (1764). *Knižica duhovna* was written for the use in the čakavian area (Rijeka, Senj, Modruš). Thus the fact that štokavian ikavian songs can be found in it can only be explained by sociolinguistic aspects i.e. by the more prestigious position which the štokavian dialect occupies in the Croatian literature of the second half of the 18th century. Individual čakavian and štokavian elements show the old Croatian tradition of interdialectal mixing and the consciousness of the three dialect basis of the Croatian language.

Key words: church songbook, sources, standardization, dialect mixing, three dialect basis of the Croatian language

Ključne riječi: crkvena pjesmarica, izvori, standardizacija, dijalektno miješanje, trona-
rječna osnovica hrvatskoga jezika